

Sub semnul teatrului

Desen de Iser

Critic din a doua generație post-maioreșciană, cum singur se clasifică (cf. T. Maiorescu și posteritatea lui critică, Casa Școalelor, 1943), E. Lovinescu preia, de la magistrul, concepul autonomiei estetice în literatură, combătând dogmatismul, paseismul, lirismul excesiv, confuzia dintre estetic și cultural, care răpeau beletristicil perspectiva eternului moral și specificitatea etnică. A luptat cu o forță exemplară pentru personalitatea literaturii noastre interbelice, atrăgându-și acuze nedrepte, din partea celor care își drapau lipsa de vocație literară, în falduri patriotarde. „Modernismul” și „sincronismul”, concepte de ideologie culturală teoretizate de el, aveau un profund temel patriotic, orientau literatura, în cadrul specificului național, spre marile teme ale veacului. Anacronismul păgubitor al pășunismului idilic, omologat cu „specificul național” de către pletora sămănătoristă ce-și devenise postună, primea ripoza lovinesciană a disocierilor valorice. Din aceste campanii au ieșit *Istoria literaturii române contemporane* (5 vol.), seria *Criticilor* (10 vol.), *Istoria civilizației române moderne* (3 vol.), marele ciclu junimist, inaugurat cu monografia lui T. Maiorescu (2 vol.). A scris literatură de ficțiune, din nevoia unui exercițiu superior, și a tradus din clasicii latini și greci, urmnd imperioase chemări lăuntrice la armonie și echilibru prozodic. Memoria- listicil l-a dat un sens moral, fixnd oamenii în larga perspectivă a trecerii lor prin cotidian. A vegheat, două decenii, în cenaclul *Sburătorul*, marea sa operă, ca literatura română să dobândească noi contingente de scriitori. Și, de la Ion Barbu la Eugen Jebeleanu, zeci de nume consacrate îl datorează lui E. Lovinescu mecenatul spiritual.

Iar cind *Cercul literar* de la Sibiu (I. Negoieșcu, Șt. Aug. Doinaș, Radu Stanca, C. Regman, Radu Enescu etc.) aderă public, în 1943, în plin dezastru național, la principiile maioreșciene, Lovinescu vedea, împăcat, că „eterna goană a torței” e mai presus de izbînda efemeră a brutei, și cultura română primește, netulburată, a patra generație post-maioreșciană întru triumful spiritului național.

Era confirmarea strădaniei sale de o viață.

Legăturile lui E. Lovinescu cu teatrul țin mai ales de eclecticismul preocupărilor de tinerețe. Marcat încă din universitate de un scepticism funciar, junele licențiat în litere și filozofie era „un timid orgolios, din cale-afară de susceptibil... puțin comunicativ” (cf. autobiografia din vol. omagial E. Lovinescu, Vremea, 1942). Era refractar la ideea de școală și la prozelitism („fiecare e propriul său dascăl”), dorind — el, dascălul de-o viață de la Liceul „Mihai Viteazul”! — să-și afle singur limanul vocației.

Deocamdată, în 1906, între catedra de limbi clasice, de la liceul din Ploiești, și Fălticeni recluziunii studioase (acolo și-a scris marile cărți), risipește foiletoane critice, nu în *Convorbiri literare*, cum ar fi fost firesc, ci în presa conservatoare (*Epoca*) și încearcă să capteze ecouri literare din lecturi abundente, în scrieri pe care le va ignora apoi (ex. *Nuvela florentine*, Socer, 1907). Acestei epoci de limpezire a personalității îi aparțin cele două piese de teatru, tipărite, de asemeni uitate de seninul memorialist (*Memorii I*, Cugetarea, 1930). Episodul merită reînviat pentru savoarea lui, într-o biografie de o sobrietate exemplară. Se produsese a doua dizidență în blocul junimist (după mai vechea ruptură a lui

Gh. Panu), prin fundarea — în replică — de către esteticianul Mihail Dragomirescu, a revistei *Convorbiri* (devenite *critice*), în 1906. Aceștia îi trimit Lovinescu, din Fălticeni, la finele lui martie 1906, drama în trei acte *De peste prag*. Ironie a destinului? Curînd, M. Dragomirescu și G. Ibrăileanu vor intra în dispute de ideologie culturală cu E. Lovinescu, dispute care vor marca adînc, fertil, două decenii de cultură românească. Criticul, care trăia bucuria debutului în volum (*Pași pe nisip*, I, 1906), expediază drama, pentru care cere impresii „imediat după lectură”. La suma de critici întoarse de probul corespondent, Lovinescu, lovit în entuziasm, explică glacial: „Piesa e ibseniană... se resimte de o influență generală, care nu poate să fie decît salutară, și care e permisă în literatură”. Și, ca orice dramaturg ingenuu, viitorul mare critic răspunde observației că „personajele nu sînt voiște”, printr-o concentrată (și iritată) lîmurire: „Piesa în sine e fatalistă, ea reprezintă o Nemesis ce se va abate asupra vinovatului, venind de dincolo de mormînt” (E. Lovinescu — *Scrisori și documente*, Minerva, 1981). Nu rezumăm subiectul; interesează reacția sufletească (și intelectuală), la presimțirea ratării într-un gen literar. Drama, tipărită la Ploiești în același an, era expresia unui entuziasm studențesc pentru Ibsen. De la Iași, Ibrăileanu, după apelpisite preparații, conchidea și el neted: „Autorul n-a văzut tipurile... n-are instinctul artistic”. (*Viața românească*, I, 5, 1906). Insuși T. Maiorescu foiletase piesa tipărită; după obiceiul său de lectură, magistrul a făcut adnotări pe margini; acestea, tipărite peste două decenii (C. Georgiade — *Adnotațiunile critice ale lui T. Maiorescu pe marginea unei cărți a D-lui E. Lovinescu*, în „Țara de jos”, II, nr. 6—8, 1925), privesc mai ales stilul.

Imperturbabil, criticul, plecat în Franța, pentru doctoratul la Sorbona, scrie în continuare teatru (la Biblioteca Academiei, fondul Lovinescu, se conservă mai multe scenete din această perioadă). Divertisment, sau perseverență, în baza unui program de conduită literară? Lui G. Ibrăileanu, încă amic, îi trimite, în aprilie 1908, pentru *Viața românească*, o „comedioară” care „s-ar putea despărți și în două”. Este piesa într-un act *Cine era?*, bazată exclusiv pe abilitate conflictuală (o glumă conjugală ascunde o tragicomică realitate). „Trei luni după ce am scris această comedioară — dezvăluie candid doctorandul-dramaturg — găsesc, spre marea mea mirare, că situația din ea se găsește și în *Patrie!* a lui Sardou. E vorba numai de o asemănare de situații...” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, vol. III,

Minerva, 1973). Lovinescu nu se închină însă fatalității, și „comedioara”, refuzată la Iași, este plasată, peste doi ani, *Lucașfăruului* de la Sibiu (1910), și retipărită — în corpul de opere! — în ediția definitivă de *Critice III*, 1927. Așadar, un E. Lovinescu dramaturg pătimăș, în ciuda evidentei nereușite, a scăpat exegeților. Insuși criticul, analitic cu sine pînă la pedanterie în memorii, nu face caz de acest episod din biografia operei. Să-i fi rămas vie, peste ani, această nostalgie juvenilă?

Într-o activitate literară de patru decenii, E. Lovinescu a profesat toate speciile publicistice, mereu temerar să nu-și așeze scrisul sub semnul efemerului. L-a călăuzit, cum mărturisește, „un instinct de eternitate”, firesc la un clasicist de forța sa (și azi, *Odiseea*, în traducerea sa, nu are egal). Vocația de polihistor l-a făcut să privească cu rezerve cronică dramatică, care ar conține „toate elementele vremelniceii, caucității...; prin caracterul ei spectacular, social, o piesă de teatru, ca și o expoziție, un concert, intră în categoria exhibiției sociale ce trebuie înregistrată de efemeridă, oricare le-ar fi valoarea”. („De ce n-am scris cronică dramatică”, în *Almanahul teatrului românesc*, 1942). Și totuși, între 1914 și 1916, criticul ține o cronică teatrală sui-generis, la *Flacăra* lui C. Banu, cea mai vie publicație a noastră de la începutul veacului. Lovinescu preia cronică de la Petre Lucusteanu, sagacele, pitorescul, pe nedrept uitatul „cronicar al Dîmboviței”, cum semna deseori. El, Lovinescu, face numai critica textului literar, ignorînd mijloacele spectaculare, în temeiul celor mărturisite la senectute, și citate de noi mai sus. E partizanul „realității” în teatru, sentiment firesc după invazia melodramaticului: „Teatrul fără adevăr nemijlocit nu se poate: și fapta și vorba și cea mai mică mișcare trebuie să te zguduie prin realitatea lor” (*Flacăra*, 27 decembrie 1914). Dramaturgii discutați — Delavrancea, Caragiale, Eftimiu, Sorbul — sînt priviți sintetizator, fiecare reprezentînd un destin literar, la apogeu sau în plin mers, nicicum izolat, ca autori ai unei premiere. Multe dintre aceste rînduri vor trece în seria *Criticilor*, după îndelungi retușuri stilistice: „Dl. Caton Theodorian e de mult povestitorul gesturilor mărunte, observatorul ungherelor întunecoase, al bătrînilor uitați de vreme, în care trăiește totuși un instinct, pictorul flamand al naturilor moarte și al amănunțelor îngrămădite” (*Flacăra*, 18 aprilie, 1915).

(Continuare la p. 61)

Ionuț NICULESCU

ral. Cristian Munteanu a conceput un spectacol tensionat, ferm, de ascuțit al satirei, în măsură să pună în valoare acele calități ale textului ce își păstrează încă interesul. La reușita acestei meritorii acțiuni de restituire artistică, a contribuit deopotrivă interpretarea; notăm, din distribuție, pe Mircea Albulescu, Ion Marinescu, Dorina Lazăr, Dan Condurache, Constantin Brezeanu.

● Dedicată centenarului, piesa *Enescu* de Mihail Davidoglu — în regia radiofonică a lui Dan Puican și cu contribuția interpretelor George Constantin, Mircea Albulescu, Gina Patrichi, Ion Marinescu ș.a. — reface un moment important din biografia artistică a marelui muzician — nașterea operei *Oedip*, punct de referință în ansamblul unei creații exemplare, de inegalabilă bogăție. Este o reconstituire cu valoarea unui omagiu pios, pe care — în mod firesc, în mod laudabil — radioul îl exprimă și în acest mod, încadrându-l în impresionanta suită de manifestări ce au marcat aniversarea unei date de amplă rezonanță în viața spirituală a țării.

● Dezbateri în planul conștiinței, *Ginduri sub stele*, de Hristu Limona, abordând o temă de real interes, își structurează intriga pe o confruntare între atitudini vizând condiția etică a omului nou. Autorul urmărește procesul sinuos de dobândire a acestei înalte calități, proces de permanentă — și uneori foarte dificilă — autodepășire, înobilare și purificare morală. Generos ca punct de plecare, ca teze ale demonstrației, textul suferă totuși de unele inabilități în organi-

zarea și fructificarea materialului dramatic, de tendință, doar pe alocuri depășită, de a se cantona în schematicism. O montare corectă, purtând semnul profesionalității, semnează Dan Puican, cu colaborarea actorilor Mircea Albulescu, Luminița Gheorghiu, Mitică Popescu, Virgil Ogășanu ș.a.

● O incursiune într-o zonă mai puțin familiară publicului românesc (dar în care radioul a mai fost prezent) se întreprinde cu premiera piesei *Ceainăria*, a scriitorului chinez Lao She, în traducerea lui Constantin Lupeanu și adaptarea Georgetei Răboj. Figurind destinul citorva personaje reunite într-o tradițională ceainărie, dramaturgul schițează evoluția spectaculoasă, nu lipsită de contradicții, pe care societatea chineză a trăit-o în decurs de numai câteva decenii. E o piesă construită foarte simplu, de o anume prospețime, cu o claritate aproape didactică în expunere, în definirea eroilor și a situațiilor. Expresivă, evitând artificii, este regia lui Titel Constantinescu. Dintr-o distribuție bine alcătuită, se cuvine remarcată în mod special interpretarea lui George Constantin, concepută cu deosebită finețe a nuanțelor, conturând un portret ce aparține unui univers special, unei spiritualități aparte, inconfundabile. Notăm, de asemenea, pentru contribuții meritorii, pe Ion Marinescu, Virgil Ogășanu, Mitică Popescu, Alexandrina Halic, Rodica Sanda Tuțuianu, Valeria Ogășanu.

Cristina DUMITRESCU

(continuare din p. 24)

Cel care scrisese, între 1926 și 1928, *Istoria literaturii române contemporane*, „lucrarea de proporții cele mai mari, de istorie literară, pe care o are vreo literatură : 6 volume (doar 5 apărute — n.n.)”, pentru o epocă de 25 de ani (1900—1925)”, cum îi preciza lui Al. Rosetti, în 1933, n-a tipărit totuși volumul cinci al seriei, rezervat *Evoluției literaturii dramatice*. Este încă o „față nevăzută a literaturii”, căci Lovinescu anunța, în epistola citată : „volumul va fi isprăvit prin martie și iar pivota în jurul a 300 de pagini” (*Scrisori către Al. Rosetti*, Minerva, 1979). Cum în jurul arhivei lui E. Lovinescu plutește încă un dens mister, nu știm nimic de soarta acestei cărți, care nu a apărut*.

* Aflăm de la colecționarul Radu Sterescu că într-o colecție particulară se află nouăzeci de pagini manuscrise din proiectatul volum.

(Exegeți ca Eugen Simion, Florin Mihăilescu, Ileana Vrancea, Al. George vorbesc de „fragmente” inedite.) Oricum, în compendiu din 1937, *Istoria literaturii române contemporane (1900—1937)*, dramaturgia are secțiunea ei, prefațată însă de niște observații care au îndemnat pe mulți să creadă că Lovinescu a renunțat la volumul amintit, având sentimentul că lipsesc valorile dramaturgiei, în perioada 1900—1925 (fapt infirmat de abundența dramaturgilor în compendiu).

Capitolul legăturilor lui E. Lovinescu cu teatrul rămâne deschis. S-au spus lucruri fundamentale despre marele critic, dar nimeni n-a studiat în profunzime surtele de pagini despre dramaturgie, despre teoria tehnicii teatrale (cf. *Critice III*, ed. definitivă, 1927), despre temperamentul scenic etc., pagini risipite prin publicațiile unei jumătăți de veac. Să fie prea devreme ?